

Clara

Liefdesbrieven 1863

BEZORGD DOOR EUGÈNE THIJSEN

Colofon

©Eugène Thijssen -uitgeverij Welaan, 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de uitgever worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt.

Opmaak en vormgeving: Astrid Janse - BoekenGilde

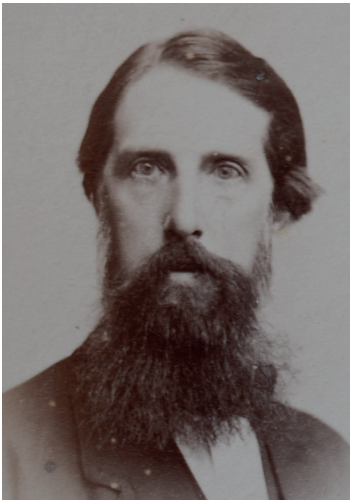
Druk: BoekenGilde, Enschede

ISBN: 9789465268200

NUR: 320

Informatie over bestellingen op te vragen via: welaan@xs4all.nl

Zie ook: boekengilde.nl/boekenshop/

Hein Thijssen en Clara Heerkens. Foto's van na 1875¹

(Foto omslag: Clara omstreeks 1869²)

1 Foto's uit album Berend Rosenboom. Op achterzijde staat de fotostudio: Wegner & Mottu met adressen in Amsterdam en Utrecht. Studio op het aangegeven adres Rokin was er sinds 1875 (bron: rkd.nl)

2 Verkregen via Wiet Heerkens Thijssen

Veel is al verleden, veel is al geschied
Verscheurd en talrijk de barsten
Maar groter het verlangen
naar vervlogen uren
Hier nabij

Het boek is opgedragen aan: Eduard Thijssen -baken in de genenpool

Inhoudsopgave

Colofon	2
Inleiding en verantwoording	11
Overzicht van in 1863 levende directe familie van Clara en Hein	17
Deel I – voorafgaande correspondentie van Hein, vader van Clara, de pastoor en moeder van Clara	19
Deel II – de 61 brieven van Clara en correspondentie van Hein over de huwelijkse voorwaarden	38
Het leven van Clara na de brieven	189
Tekstverantwoording	195

Bijlagen:

· Geboorteaktes Clara en Hein	196
· Plattegrond Zwolle	197
· Opgave effecten Hein bij het huwelijk	198
· Huwelijksakte	200
· Lijst van genodigden bij het huwelijksdiner	203
· Tafelschikking huwelijksdiner	205
· Verantwoording huwelijksgift	207
· Brief van Hein aan de vader van Clara ±half jaar na het huwelijk	210
· Middelbare schoolschrift van Clara uit 1857	212
· Typografie van de hoofdletters	215
· Rechtstreekse familie van Hein en Clara	217
· Huwelijksaankondigingen en rouwannonces	220

Namenindex	222
-------------------	-----

Verwijzingen en bronnen (vanuit een * in de tekst)	230
---	-----

Inleiding

Geschiedenis die zichzelf schrijft

Zwolle 1863, Clara wordt verliefd.

Het begint in januari van dat jaar. Hein -uit Arnhem- schrijft een brief aan de vader van Clara. Maanden eerder heeft hij Clara ontmoet op een feest met gezamenlijke familie en vrienden. “*Sedert zijn mijn vurigste wenschen niet van aart veranderd*”. Hein vraagt om toestemming voor een nadere kennismaking. Snel worden inlichtingen ingewonnen over zijn reputatie, bij een pastoor in Arnhem. Er volgt toestemming en later geeft de moeder van Clara haar zegen over het voeren van een correspondentie. Ingehouden in de eerste brief, maar snel ontvlammend, volgen zo’n zestig brieven van Clara. “*(...) moge hetzelfde U gelukkig maken, dit is voor t’ oogenblik mijn eenigst verlangen, mijn’ vurigste wensch, dan ook zal ik gelukkig zijn. Uwe Clara hoopt niets meer dan U door haar toedoen al het verledene verdriet te doen vergeten (...)*”

Wie is Clara? In januari is ze 22 geworden. Ze is de oudste van vier nog levende zussen; twee broertjes en een zusje zijn in het eerste levensjaar overleden. Ze is goed opgeleid op middelbare scholen bij de nonnen in Amersfoort en Vaals. Haar vader -Joannes Heerkens- is rechter bij het provinciaal gerechtshof te Zwolle, haar moeder -Adelaïde van der Kun- komt uit een redersfamilie in Rotterdam. Clara begeeft zich in een omgeving van katholieke families; patriciërs en adel. Zelf draagt ze de titel: vrouwe in Melissant-Noorderschorre-en-Wellestrijpe en St. Elisabeth’s Polder.

Deze titel verkreeg ze waarschijnlijk via de tweede man van haar oma (Clara E. Helmich (1783-1837)) van moeders kant; jhr. mr. Jacobus Petrus Yvo Diert van Melissant (1774-1847), vrijheer van Hoogmade*

Hein is zo’n tien jaar ouder en huisarts te Arnhem. De jongste uit een gezin met een broer (ook arts) en twee zussen (waarvan één in het klooster)

en nog een jonggestorven zus. Zijn vader -Henricus Thijssen- was hoogleraar medicijnen te Amsterdam, maar al gestorven vóór Heins geboorte. Zijn moeder -Maria ten Sande- is regentes van het R.K. Maagdenhuis.

Vaak zien ze elkaar niet dat jaar; Hein heeft zijn verplichtingen en de reis per diligence (postkoets met paarden) of stoomboot over de IJssel, duurt minstens zo'n acht uur. Tussen Amsterdam en Arnhem is er al wel een spoorverbinding, maar het openstellen van een trein naar Zwolle (Hattem), laat nog op zich wachten tot eind augustus van 1863. Wel wordt de post tweemaal daags bezorgd; vaak komt het nog dezelfde dag aan. Er wordt veel geschreven. De enveloppen zijn geadresseerd met: "*Den WelEd. zeer Gel. Heer Dr. Thijsfen – Arnhem*"; genoeg informatie om goed bezorgd te worden*.

De tweede 's', werd als 'f' geschreven

Liefdesbetuigingen, roddels en praktische zaken.

Clara schrijft in een frisse stijl met fraaie bewoordingen. Alleen de brieven van Clara zijn overgeleverd; compleet tot aan het huwelijk later in augustus. Van Hein zijn er enkele brieven gericht aan de vader van Clara. Zo is er geen overgeleverde respons, maar Clara reageert weer wel op zijn brieven, waardoor het spannend blijft. Bovendien schrijft Hein veel langdradiger; lees je de brieven van Clara achterelkaar, dan blijft het sprankelen.

Naast liefdesbetuigingen komen ook oude liefdes ter sprake: "*Het bevalt mij met dat al zeer dat er zoo vele Fannijs, Aloijses etc. zijn, eene enkele zoude mij meer ombrage doen, maar die Henriette v. Voorst, die schoone zwartoogige, dien op st Nicolaas avond de heeren met keurige bonbons het hart warm maakt is dat ook eene rivale?*", of wordt er geroddeld: "*Het wemelt hier van engagementen eergisteren is dat van Sophie Helmich, dat bleeke nichtje, dat altijd met eene gekke zuster opgesloten zat, met Eppo v. Sonsbeeck, een broer van dat lange nichtje met leelijke figuur, publiek geworden: hij is 24 en zij 30 jaar!*"

Er is ook misnoegen en verdriet over de huwelijksuitnodigingen; Clara raakt in de tang tussen Hein en haar vader, die een vriend van Hein wegens standverschil afwijst. Er wordt uitgewisseld over gezamenlijk gelezen boeken,

er is grote schrik en hopeloosheid als Hein ziek wordt, ze hem lange tijd niet kan zien en het huwelijk moet worden uitgesteld.

Ook worden veel praktische zaken besproken over de uitzet en de inrichting van het huis. Vaak gaat het daarbij over ‘flessenbakjes’; blijkbaar een onontbeerlijk item in de uitzet. Het zijn bakjes van zilver om karaffen met wijn in te zetten: *“Benten meldde mij gisteren avond dat de fleschenbakjes volgens opgegevene grootte f 7,50 à f 8 kosten moeten, ik heb er maar acht besteld; er blijft ons dan nog f 16 a f 20 over waarvoor wij b.v. wel een slalepel en vork zouden kunnen nemen of zoo gij iets nuttigers weet, Clara is het goed. Ook moet ik u nog opmerkzaam maken dat men tegen woordig ronde theebladen neemt en dat gij daarop voor het onze misfchien wel zoudt kunnen aandringen”*.

Daarnaast correspondeert Hein met de vader van Clara over de huwelijksvoorwaarden; hij moet al zijn beleggingen opgeven en ingaan op de artikelen uit het contract dat de vader heeft opgesteld. Omzichtig en met veel beleefdheidsfrases probeert hij nog enige veranderingen aan te brengen.

Ook wordt de huwelijksreis voorbereid: *“De kamers van het hotel du Louvre zullen wel zeer verschillend zijn, maar ik vind het gekheid er te veel geld voor uit te geven, men is er toch slechts s’nachts. Te Brusfel logeerden wij van oudsher altijd in het hôtel de Flandre place royale, te Antwerpen logeerde ik met papa in het hôtel st Antoine place verte, maar daarom kunnen uwe adresfen even goed zijn. Lastig ben ik op reis volstrekt niet daar ik veel met mama alleen reizende, zeer jong reeds geleerd heb, mij zelve te redden, en als ik nu Hein heb! T’is 12 uur geslagen, ik ga naar bed, goeden nacht, tot morgen, mijn Hein.”*

Er wordt in familieverband overlegd over een huwelijksaanzoek gericht aan haar zus *“Papa ontving namelijk vrijdag een brief van Freiherr von Beesten Burgemeister von Lingen om Jennij ten huwelijk te vragen. Verbeeld je dat kleine nuffe in eene duitsche huishouding, die daarbij nog uiterst zuinig gedaan zoude moeten worden. Daar valt niet aan te denken [...]”*

Clara ziet door de week veel ooms en tantes en andere familie. Haar opa woont nog op Hofvliet, een markant herenhuis tussen twee waterlopen bij scheepswerven (tegenwoordig ingebouwd tussen flats en drukke wegen).

Vaak wordt er koffiegedronken of gedineerd: “[...] en dan nog het bewuste familiediner, dat reeds om twee uur aanvangt, een onaangenaam uur in de vasten, en dat op een paar uitzonderingen na uit tamelijk saaije en slaperige mensen is zamengesteld. Zoekt U maar zoo goed mogelijk daarin te schikken, er is niets aan te doen. het zijn lasten, die gij U met mij op den hals hebt gehaald.”

Het jaar 1863 in enkele penseelstreken

Zwolle had toen zo'n 20.000 inwoners. Nederland kent het Tweede kabinet Thorbecke ('Kabinet met de spade op de schouder') onder koning Willem III ('Koning Gorilla'). In onder meer Suriname wordt de slavernij afgeschaft (effectief in 1873). Regeringsbesluiten tot het graven van het Noordzeekanaal, de Nieuwe Waterweg en uitbreiding van de spoorwegen. Accijnzen op brandstoffen en tolheffingen worden afgeschaft. Relatief gunstig economisch klimaat. Een nieuw schooltype HBS wordt geïntroduceerd, meer aansluitend op behoeften van handel en industrie. Langs de noordkust vergaan 36 schepen in een najaarsstorm.

In London wordt de eerste metro geopend. In de V.S. woedt de burgeroorlog. Franse militaire interventies in Mexico. Opstand in Polen-Litouwen tegen het Russische keizerrijk. Brandblusser en rolschaats worden uitgevonden. De regels van het voetbal worden vastgelegd.

6e brief van Clara

Mariage de raison: verstandshuwelijk. Impresionnable: beïnvloedbaar. Il faut nous résigner: We moeten ons erbij neerleggen.

Enveloppe: Den WelEd. Zeer Gel. Heer Dr. H. Thijsfen – Arnhem

Zwolle, 12 maart 63. {donderdag}

Liefste Hein,

Al weer een brief van Clara wordt het nu niet wat al te druk, vooral als dat lastige kind zoo zéér op spoedig antwoord gesteld is? Zoo gij mij antwoordt dat dit drukke schrijven bij uwe veelvuldige bezigheden eene last is, hoewel eene zeer aangename last, zal ik u zeggen, dat ik dit heel goed begrijpen kan en tevens beginnen met de groote redens op te sommen, die mij in de gelukkige noodzakelijkheid brengen, een paar woordjes uit Zwolle naar Arnhem te doen overvliegen.

Mama wil namelijk, dat ik u zoo spoedig mogelijk vragte of gij denkt in A. eene goede keukenmeid te zullen vinden, daar het ons anders mischien niet moeijelijk zoude vallen eene goede Zwolsche te engageren, zoo ten minste twee vreemde meiden u geen bezwaar toeschijnen. Wat mij betreft, is het mij geheel onverschillig, uit welk oord van de wereld mijne keukenprinces komt, met eene werkmeid zijn wij zoo goed als klaar, keukenmeiden zijn hier als elders altijd schaarser. Nu hiervan genoeg.

Waarom geeft ge u toch zóó veel moeite om mij te overtuigen dat noodzakelijkheid, hooge noodzakelijkheid u alleen dwingen kan het beantwoorden mijner brieven uit te stellen? geloof ge dan dat Klaartje haren Hein nog zóó weinig kent, dat zij nog zóó zeer aan zijne gevoelens ten haren opzigt twijfelt, om het uitblijven van eenen brief aan flauwheid toe te schrijven? Heb ik mij mischien eenigzins scherp uitgelaten, wees dan overtuigd, dat het niet gemeend was, dat het mij spijt en ik, al liet een brief zich veertien dagen wachten, ik nog steeds denken zal, Hein heeft geen tijd. Waarom

zoude ik het niet gul uit zeggen, ik geloof dat Clara u met minder ingepakt heeft als gij haar en dat zij eene glorieuse overwinning behaald heeft op het hart van haren Hein, die het romantisch besluit genomen had, na Lise Barge niemand meer te beminnen en dat gij, bekent het maar, met mij ook aan een marriage de raison gedacht had, maar dat het Zwolsch boerinnetje hoe, dat weet zij niet, weer een vonkje van het oude, misfchien wel te brandend vuur heeft weten te ontsteken. Gij hebt mij vroeger wel eens van koelheid verdacht, dit verwondert mij in het geheel niet, daar reeds meer anderen het vóór u gedaan hebben en toch slaat gij allen de bal mis. Ik heb integendeel een zeer warm, gevoelig en tot mijner ongeluk een zeer impresfionnable hart, dit weet ik maar al te goed en, heb daarom uit principe eene zekere uiterlijke koelheid aangenomen, die mij allengs natuurlijk geworden is, om mij voor een ander veel gevaarlijker extrême te vrijwaren. Dat ik daarom, hoe het voor de menschen ook schijnen moge, niet minder mij met hart en ziel aan iemand hechten kan, dat ik het hoogste toppunt van mijn geluk in het geluk van mijnen Hein kan stellen en ik niets vuriger wensch dan mijn geheel leven aan hem alleen te wijden daaraan twijfelt ge immers niet meer? O denk ik zoo dikwijls kon ik die drie weken die ons nog van Paschen scheiden maar wegcijferen of mij slechts maar voor een oogenblik verbeelden dat ik u morgen weer zal zien, maar het is zoo moeijelijk mij die illusie te maken en toch zoude mij die een oogenblik geluk bezorgen. Il faut nous résigner vóór Paschen kunnen wij onmogelijk overkomen. Mama reist niet gaarne in den vasten en daarenboven zoo oom v. N. bij onze komst te Arnhem nog op Zevenaar is, denkt mama hoogstens twee of drie dagen te blijven, dit wilt ge toch ook niet? ook zouden wij gaarne het uitstapje naar Amsterdam met de Arnhemsche reis, zoo mogelijk, combineren. Dadelijk na Paschen in de Paaschweek zelfs ziet Mama in hare overkomst geen bezwaar meer. Schrijf mij eens iets naders over het vermeldde bovenhuis, zoo gij kunt; *f* 575 is, dunkt mij, nog al aannemelijk in Arnhem voor iets goeds.

575 gulden van toen kan met veel mitsen en maren wellicht nu ruwweg tussen de €7.000 en €21.000 zijn*. Voor het gemak: vermenigvuldig verdere bedragen in de brieven in guldens met 12 en 36 (bandbreedte) en zet er een euroteken voor.

Als het genoemde bedrag een huurprijs per jaar is, zou dat nu dan tussen de €575 en €1.725 per maand zijn.

Wat mij betreft ik zie tegen trappen klimmen niet op, gij zijt er aan gewoon, het eenige inconvenient is dat men de meiden minder goed kan surveilleeren of is de keuken ook boven?

Maandag ontving ik ook eenen brief van Willem v. Berckel ik sluit hem bij den mijnen in als ook eenen anderen van nicht Elisa v. B.* waarin ik het zoo verlangde maar slecht gelijkende portrait van mijnen Hein vond, hoezeer die vondst mij gelukkig maakte en hoe hartelijk ik haar daarvoor bedanken zal behoeft geene vermelding. Wanneer ik u daar zo afgebeeld zie kan ik mijn nog beter dien gelukkigen tijd voorstellen toen wij s'morgens te zamen zaten te schrijven of wel die aangename wandelingen al was het dan ook onder een' parapluie.

Adieu beste, liefste Hein t' is à regret dat ik ontdek dat mijn papier vol is, mama papa, tantes Diesfe, Jennij en alle kennissen groeten u hartelijk, brengt ook mijne complimenten over aan allen die zoo gunstig over mij gelieven te denken en zijt ten volle overtuigd dat niemand u ooit vuriger beminnen kan dan

uw Klaartje

De brief wordt te dik ik stuur u dien van nicht Elisa later.

7^e brief van Clara

Empêchementia: obstakels, beletsels.

Envelope: Den WelEd. Zeer Gel. Heer Dr. H. Thijsfen – Arnhem

Zwolle, 15 maart 63. {zondag}

Liefste Hein,

Gisteren avond ontving ik uwen brief die mij zoo veel genoeg deed; gij kunt niet begrijpen hoe de descriptie van uw huis mij bevalt acht kamers

behalve de benedenkamer, t'is dunkt mij al wat wij wenschen kunnen. en dan zulk eenen vrolijken, rianten stand, dat had ik niet durven hoopen, ik had mij altijd een bovenhuis in eene naauwe straat, met nieuwsgierig loerende overburen, ook een kruis, gedacht, ja Hein, ge hebt mijne verwachting verre overtroffen en ge moet nu maar zien dat ge dit kooitje voor uw vogeltje bemagtigt. Ik geloof dat ik mij het niet-zien van het huis mij minder aantrek dan gij, ik ben ten volste overtuigd dat ik het gerust mijnen Hein geheel kan overlaten. Intusfchen hartelijk, regt hartelijk dank voor de genomen moeite, die u bij alle uwe andere zorgen zoo afgetobd heeft, mogen wij er lang te zamen, gelukkig vereenigd, de vruchten van plukken. Papa, mama en zusters zijn evenzeer als ik met uw huis ingenomen en hebben er mij allen reeds, als of ik het al bezat, mede gefeliciteerd. Mijn goede vader zegt dat hij u het huren van het huis als ook het maken van het huur contract liefst geheel overlaat gij kent immers beter als wij de inconvenienten welke dat huis kan opleveren en kunt daarin dus ook beter als wij voorzien. Augustus komt mij, zoo gij het schikken kunt, eenen geschikten huurtijd voor, wij hebben plan ook tegen dien tijd de meiden te engageeren, ik zoude er echter de bepaling bij maken, dat voor dien tijd de noodige verbeteringen en herstellingen, die natuurlijk voor rekening van den eigenaar geschieden moeten, gedaan moeten zijn. Kreeg ik mijn zin, dan had ons huwelijk, einde Julij plaats, met Augustus komen allerlei empêchementia, maar hierover nu nog basta, die zaak laat zich beter bepraten als beschrijven en zien wij elkander weder dan moeten wij toch ook nog wat te spreken hebben of zoude het ons niet aan stof voor conversatie manqueren? o Hein ge weet niet hoezeer ik naar Paschen verlang, hoe gaarne ik die drie weken zoude te niet doen. Nu wij niet meer voor het huis in Arnhem behoeven te komen, wordt het tijdperk van onze komst vrij onverschillig en zal die wel door schoonmaken en andere huishoudelijke aangelegenheden geregeld worden geduld dus, ik zal echter mijn best doen den dag van onze afreis met Mama zoo wat te bepalen en is die al te verwijderd dan komt gij mij vandaag over drie weken verasfen niet waar? met Paschen ben ik altijd thuis gij kunt niet tevergeefs komen. Komen wij in Arnhem dan moeten wij van de gelegenheid gebruik maken om naar ameublement en diergelijke zaken om te zien en zullen het nog wel druk hebben zorg dus maar dat voor dien tijd uwe zieken gezond worden en geef den gezonden nu reeds préservatifes voor alle heerschende kwalen, want is nu Klaartje eens in A dan zal zij het Hein zoo lastig maken en hem

zoo veel tijd vragen dat hij onwillekeurig wel zal moeten denken, wanneer gaat zij weg? Maar alle gekheid op zijde moet ik u zeggen dat ge u niet zóó moet aftobben, anders zijt ge voor Augustus een afgeleefde grijsaard en daar is Clara niet mede gediend, ik geloof als ik mijne opinie zeggen mag, dat er tegenwoordig bij u ook veel agitatie bij komt, blijf dan toch bedaard, mijn beste Hein de zaken hebben zich immers tot nu toe zoo goed geschikt en zullen verder wel geleidelijk afloopen.

Hebt gij later uw vrouwtje bij u, komt gij, hoop ik tot eene volkomene rust en zult u niet zoo zéér door praktische zorgen laten overmeesteren dat er u geen tijd overblijft om van het gelukkig leventje te genieten dat Clara haren Hein zal trachten te bezorgen.

Laat ik u nog eens zeggen hoe blijde ik met dat huis ben, het idée alleen van een huis te hebben is reeds zoo aangenaam en dan een huis zóó naar mijn, zoo naar onzen zin, wij zullen daar te zamen gelukkig regt gelukkig zijn ik ben er overtuigd van.

Met eene werkmeid ben ik zóó goed als klaar het is een bedaard braaf meisje van 21 jaar maar geene beauté dat gij echter daar nu nog om geeft kan Hein Clara niet wijs maken zij is vooreerst met *f* 35 tevreden*, komt met Mei los, maar wil wel tot Augustus wachten; een keukenmeid hebben wij ook in het oog, maar zijn nog niet met haar in bespreek

En nu adieu liefste beste Hein, denk dikwijls aan uw Klaartje die u geen oogenblik vergeten kan en u dit zoo gaarne mondelings zoude willen zeggen papa, mama en zusjes groeten u hartelijk en verlangen u weder te zien niemand kan dit echter vuriger wenschen dan Clara.

*gij moogt niet s'nachts meer schrijven, hebt gij daags geen tijd, wacht ik liever hoewel met brandend ongeduld, al was het ook acht dagen. De nacht is om te slapen Uwe Clara.